

МІЖНАРОДНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ФІНАНСІВ

ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ІННОВАЦІЇ

Випуск 27, 2023

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

Підприємництво та інновації
Науковий журнал з питань економіки та бізнесу

Науковий журнал «Підприємництво та інновації» призначений для фахівців, які цікавляться теоретичними та практичними питаннями щодо дослідження бізнес-процесів та майбутніх тенденцій підприємництва, інновацій та управління бізнесом.

Головний редактор:
Бояринова К.О.

доктор економічних наук, доцент кафедри менеджменту
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Члени редакційної колегії:

Баюра Д.О., д.е.н., професор, професор кафедри економіки підприємства Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Войтко С.В., д.е.н., професор, завідувач кафедри міжнародної економіки Національного технічного університету України «КПІ ім. І. Сікорського»
Гавриш О.А., д.т.н., професор, декан факультету менеджменту та маркетингу Національного технічного університету України «КПІ ім. І. Сікорського»
Гринкевич С.С., д.е.н., професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та маркетингу Львівського національного аграрного університету
Данько Ю.І., д.е.н., професор, проректор з наукової роботи Сумського національного аграрного університету
Дергачова В.В., д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту Національного технічного університету України «КПІ ім. І. Сікорського»
Дорошкевич Д.В., д.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та підприємництва Міжнародного університету фінансів
Дунська А.Р., д.е.н., доцент, професор кафедри менеджменту Національного технічного університету України «КПІ ім. І. Сікорського»
Зозульов О.В., к.е.н., професор, заступник декана з наукової роботи Факультету менеджменту та маркетингу Національного технічного університету України «КПІ ім. І. Сікорського»
Ляш О.І., д.е.н., професор, проректор з наукової та міжнародної діяльності Міжнародного університету фінансів
Кравченко М.О., д.е.н., доцент, професор кафедри менеджменту Національного технічного університету України «КПІ ім. І. Сікорського»
Крейдич І.М., д.е.н., професор, завідувач кафедри теоретичної та прикладної економіки Національного технічного університету України «КПІ ім. І. Сікорського»
Круш П.В., д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки і підприємництва Національного технічного університету України «КПІ ім. І. Сікорського»
Лапко О.О., д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів та кредиту Міжнародного університету фінансів
Лепейко Т.І., д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки, організації та планування діяльності підприємства Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця
Лупак Р.Л., д.е.н., доцент, професор кафедри економіки Львівського торговельно-економічного університету
Смоляр Л.Г., к.е.н., професор, ректор Міжнародного університету фінансів
Трофименко О.О., к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та підприємництва Міжнародного університету фінансів
Ястремська О.М., д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки, організації та планування діяльності підприємства Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця
Magdalena Osinska, Dr.hab., Professor, Nicolaus Copernicus University in Toruń (Poland)
Osman Yildirim, Ph.D in Electrical Engineering, Ph.D in Human resources Management, Professor, Istanbul Arel University (Turkey)

Випуск 27, 2023

ISSN (Print): 2415-3583
ISSN (Online): 2707-6237

Засновник:

ПВНЗ «Міжнародний університет фінансів»

**Журнал включено до переліку
наукових фахових видань України
в галузі економічних наук (категорія «Б»)**
Наказ Міністерства освіти і науки
України від 17 березня 2020 року № 409
(Додаток 1)

Галузь науки: економічні.

Спеціальності:

051 – Економіка; 072 – Фінанси, банківська
справа та страхування; 073 – Менеджмент;
075 – Маркетинг; 076 – Підприємництво, торгівля
та біржова діяльність;
292 – Міжнародні економічні відносини

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 21478-11278 Р, видане
Міністерством юстиції України 04.08.2015 р.

Затверджено до друку та поширення
через мережу Інтернет відповідно до рішення
Вченої ради Міжнародного університету фінансів
(від 31 травня 2023 року протокол № 10-22/23)

*Відповідно до Закону про авторські
права, при використанні наукових ідей
та матеріалів цього випуску посилання
на авторів і видання є обов'язковим.
Передрук і переклади дозволяються
лише зі згоди автора та редакції.*

Матеріали друкуються мовою
оригіналу. Відповідальність за добір
і викладення фактів несуть автори.
Редакція не завжди поділяє точку зору
авторів публікацій.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату
за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com
від польської компанії Plagiat.pl.

Адреса редакції:

м. Київ, пр. Перемоги, 37
КПІ ім. Ігоря Сікорського, корп. 1
(ліве крило)
Телефон: +38 (050) 050 2012
E-mail: ebitda@helvetica.ua
Сайт: www.ei-journal.in.ua

ЗМІСТ

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Чала В.С.

ОСНОВНІ ПОДАТКОВІ МЕХАНІЗМИ «ОЗЕЛЕНЕННЯ» ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ..... 7

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ

НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Дубель М.В., Барвінченко О.О.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ..... 16

Степаненко С.В., Цира О.В., Лагодієнко В.В.

КОНЦЕПЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ГАЛУЗЕВИХ РИНКІВ
У ЗРІЗІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ПОСЛУГ..... 23

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Liang Rui, Bliumska-Danko Kseniia, Danko Yuriy

THE APPLICATION OF BRAND MANAGEMENT
IN THE DEVELOPMENT OF CHINESE AGRICULTURAL ENTERPRISE..... 29

Грузіна І.А.

ВИЯВЛЕННЯ ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ
СТРУКТУРИ УПРАВЛІННЯ КОМПЕТЕНТНОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ..... 33

Діденко А.В., Кравець О.В.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ..... 39

Ковбаса О.М., Мазний О.Ю.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ КЛАСТЕРІВ
НА ОСНОВІ РЕГІОНАЛЬНОЇ АГРОПРОМИСЛОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ..... 44

Козут І.В., Козут Е.А.

ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА РИЗИКІВ НА ПРИКЛАДІ ПРОЄКТУ РЕКОНСТРУКЦІЇ
НЕ ЕКСПЛУАТОВАНИХ ПРИМІЩЕНЬ БІЗНЕС ЦЕНТРУ 49

Кравчук І.І., Присяжнюк О.Ф., Лавриненко С. О.

ІННОВАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У ФОРМУВАННІ
ПРОФЕСІЙНОГО КОМУНІКАТИВНОГО СЕРЕДОВИЩА МЕНЕДЖМЕНТУ ОРГАНІЗАЦІЇ..... 54

Мирошниченко Г.Б., Марина А.С.

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ..... 58

Парій Л.В., Фатєєва В.В.

ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМКІВ ПІДТРИМКИ ЕФЕКТИВНОЇ
КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ НА ПІДПРИЄМСТВІ «ЛАЙТ ІТ»..... 64

Tiahunova Zlata

FEATURES OF DE&I: UNBIASED STRATEGIES IN THE NEW WORLD OF WORK..... 68

Черняк О.Л., Чакалов Р.К., Зачосова Н.В.

ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ
У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ
В УМОВАХ ЕКОНОМІКИ ВОЄННОГО ЧАСУ..... 73

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ

І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Єфанов В.А., Бага Л.Г.

СПЕЦИФІКА ЕКОНОМІЧНОГО КАРТОГРАФУВАННЯ
НА ПРИКЛАДІ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ..... 79

УДК 658.1:334.012.6

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/27.6>**Діденко А.В.**кандидат економічних наук, доцент
Хортицька національна академія
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1136-403X>**Кравець О.В.**кандидат економічних наук
Класичний приватний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2980-5238>

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

В статті досліджено труднощі та проблеми, з якими стикнулися підприємства та організації з початком широкомасштабного вторгнення, виявлено, що малі підприємства є більш чутливими до змін ділового середовища та викликів воєнного часу та найменше відчують державну підтримку. Для виявлення передвоєнного стану розвитку малого підприємництва проведено аналіз індикаторів стану малих підприємств за категоріям фінансових, трудових та матеріальних ресурсів за даними 2011–2021 років. За результатами розрахунків у програмі Statistica 10.0 одержана динаміка інтегрального індексу стану малого підприємництва в Україні та його змін протягом 2011–2021 рр. Проаналізовано державні програми та заходи підтримки бізнесу та громадян під час періоду воєнного стану, зазначено про важливість сприяння розвитку соціального бізнесу.

Ключові слова: підприємництво, мале підприємництво, результативність, державна підтримка, розвиток, ресурси.

Постановка проблеми. Війна на території України, соціально-економічна криза, втрата значної частини працездатного населення, інфляція призводять до виживання або, навіть, і банкрутства багатьох підприємств, діяльність яких майже не відновилася після карантинних обмежень. Всі ці негативні явища особливо критично впливають на ефективність діяльності малих підприємств. Наразі зусилля з боку держави спрямовані на підтримку функціонування підприємств в умовах війни, проте за даними опитування [1] серед представників мікропідприємств 24% негативно оцінюють державну політику з допомоги бізнесу, а лише 8% позитивно. Така тенденція зумовлює необхідність дослідження цієї сфери та формування загального уявлення щодо стану функціонування малого підприємництва в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням стану розвитку малого підприємництва, яке є важливою складовою соціально-економічного потенціалу країни, присвячено роботи багатьох вчених. Так, про роль малого підприємництва для економіки зазначають у роботі [2] та з метою виявлення його стану розвитку пропонують систему статистичних показників. У статті Бортнік С. [3] наголошують на такій важливій соціальній функції підприємств як створення робочих місць, окрім цього в іншому дослідженні [4] відзначають роль саме малих підприємств у запровадженні інноваційних підходів до ведення бізнесу, насиченні ринку товарами та послугами. У роботі [5] Мельник Т. зазначає про важливість здійснення у теперішніх умовах державою консультативної підтримки підприємств та збільшення доступності до необхідної їм інформації. Стан та проблеми розвитку підприємств під час широкомасштабного вторгнення досліджено у роботах П'ятницької Г., Григоренко О. [6], Черничко Т., Грицько В. [7] та багатьох інших.

Мета дослідження полягає в аналізі динаміки та проблем розвитку малих підприємств в кризових умо-

вах на основі обчислення інтегрального показника, що враховує фінансові, трудові та матеріальні ресурси.

Виклад основного матеріалу дослідження.

З початком широкомасштабного вторгнення значно зросла кількість труднощів, з якими зазвичай стикалися підприємства всієї країни. Так, за проведеним опитуванням представників бізнесу різного розміру новими викликами для них стали [1]:

- через посилення масованих атак та руйнування критичної інфраструктури у лютому 2023 про таку проблему як небезпека роботи зазначили 40% респондентів та про перебої з електро-, водо-, теплопостачання зауважили 68% опитаних представників бізнесу, на відміну від серпня 2022 року, коли про цю проблему зазначали тільки 5%;

- значною проблемою для підприємств є зростання цін на сировину, матеріали, товари, цю проблему поступово відчують все більше підприємств – у серпні 2022 року про неї зазначало 58%, а вже у лютому 2023 року зазначили 68% респондентів;

- розрив ланцюжків постачання як важливу перешкоду для діяльності підприємств у лютому 2023 року відмітили 37% опитаних, ця частка у порівнянні з серпнем 2022 року збільшилася на 4%;

- кадровий дефіцит через призов або виїзд працівників як актуальну проблему зазначили 26% представників опитаного бізнесу, при цьому ця частка поступово зростає з 13% за дослідженням у серпні 2022 року;

- про зменшення попиту на продукцію у лютому 2023 року зазначили 35% опитаних, ця проблема залишається незмінною з серпня 2022 року, коли про неї зазначили 31% респондентів;

- для 51% опитаних у лютому 2023 року значну проблему становили складнощі з перевезенням сировини та товарів територією України, у серпні 2022 року про цю проблему зазначали 46%.

Окреслені труднощі більшою мірою вплинули на малий бізнес: вони виявилися більш чутливими до змін ділового

середовища та викликів воєнного часу, більш вразливими до зміни цін, інфляційних процесів, платоспроможності населення тощо. Станом на лютий 2023 за даними дослідження [1] не працювали 19% представників мікробізнесу.

Особливо значний вплив для мікро- та малих підприємств повномасштабне вторгнення спричинило на такий показник як обсяги виробництва або надання послуг, він змінився майже у 85% опитаних представників бізнесу, а 53% малих підприємств та 78% мікропідприємств не змогли повернути обсяги виробництва на повну потужність порівняно з періодом до 24.02.2022. Також малі підприємства виявилися значно чутливими до зміни експортної діяльності та майже 24% не змогли відновити експорт. Разом з тим мікро- та малі підприємства виявилися менш чутливими до зміни графіку роботи, скорочення кількості працівників, так балансовий показник для мікропідприємств становив -0,43, для малих -0,52. Як зазначають у статті [3] перевагами малих підприємств виявилася їхня гнучкість та адаптивність, можливість більш швидко приймати рішення як реакцію на зовнішні та внутрішні загрози, що виступає важливими характеристиками життєздатності системи. Умови сьогодення викрили таку важливу характеристику життєздатності системи як її місце розташування та можливість швидкої мобільності.

За даними [8], з початком широкомасштабного вторгнення в Україні було зареєстровано 194,4 тис. нових суб'єктів господарської діяльності, з яких майже 149,6 тис. (77%) це фізичні особи підприємці та 44,8 тис. юридичні особи (23%), за цей же період закрилося 78 тис. суб'єктів господарської діяльності, збанкрутувало 419, а мігрувало 12,6 тис. У порівнянні до аналогічного періоду минулого року кількість реєстрації зменшилася на 30% для фізичних осіб-підприємців та на 40% для юридичних осіб [9]. Станом на 31.01.2023 з початком широкомасштабного вторгнення видом економічної діяльності, де зареєстровано найбільшу кількість суб'єктів господарської діяльності є «Комп'ютерне програмування» (18148 нових підприємств), «Роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах переважно продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами» (9409 нових підприємств), «Вантажний автомобільний транспорт» (7391 нових підприємств) [8].

Усвідомлюючи важливість підтримки бізнесу, держава запустила програму отримання грантів для створення власного бізнесу, розвитку вже існуючих, фінансування садівництва та тепличного господарства, а також грант на реалізацію стартапу, у тому числі в сфері ІТ [10]. Одним з інструментів збереження діяльності підприємств стала їх релокація на відносно безпечні території. Держава запустила Програму релокації підприємств [11], в якій може взяти участь будь-яке підприємство, ця підтримка включає «підбір місця розташування для потужностей підприємства; допомогу з перевезенням на нову локацію; сприяння в розселенні працівників та пошуку нових співробітників; підтримку у відновленні логістики, закупівлі сировини та пошуку ринків збуту». Також на порталі Дія. Бізнес створили новий розділ, який присвячено актуальній інформації щодо можливостей пошуку фінансування для започаткування власного бізнесу ветеранами «Ветеранський бізнес» [12]. Одним з важливих інструментів вирішення соціальних, екологічних та економічних проблем суспільства є функціонування соціальних підпри-

ємств, оскільки їх діяльність направлена на реалізацію суспільно важливих проєктів, створює додатковий соціальний ефект, дає можливість шукати креативні рішення та впроваджувати інноваційні підходи та технології. Тому необхідно вже зараз розробляти програми по створенню необхідних умов для розвитку соціального підприємництва, яке певною мірою зменшує навантаження на державний бюджет.

Для виявлення передвоєнного стану розвитку малого підприємництва в Україні як базу використаємо систему показників, що запропонована у роботі [2], яка відповідає категоріям фінансових, трудових та матеріальних ресурсів. Частину показників замінено на аналогічні у зв'язку зі зміною методики обрахування даних. Для дослідження, протягом 2011–2021 років було обрано наступні показники з офіційного сайту Державної служби статистики [13]:

1. Трудові ресурси: кількість зайнятих працівників; кількість найманих працівників; безробітне населення працездатного віку; чисельність населення в середньому на рік; кількість малих підприємств; зайняте населення за видами економічної діяльності;

2. Фінансові ресурси: витрати на персонал на малих підприємств; середньомісячна заробітна плата; малі підприємства, які одержали прибуток за видами економічної діяльності до оподаткування; чистий прибуток за видами економічної діяльності; відрахування на оплату праці за видами економічної діяльності; чистий збиток за видами економічної діяльності; малі підприємства, які одержали збиток за видами економічної діяльності до оподаткування; реальний валовий внутрішній продукт України;

3. Матеріальні ресурси: обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності; капітальні інвестиції в матеріальні активи; капітальні інвестиції в нематеріальні активи; витрати населення України; доходи населення України.

При цьому показники, які увійшли до категорії «Фінансові ресурси» було скориговано на індекс інфляції стосовно 2011 року.

Використавши програму Statistica 10.0, було виявлено що графік кам'янистого осипу вказує на те, що 3 фактори мають вплив на систему. Результати обчислень факторних навантажень наведено у табл. 1.

За результатами розрахунків, одержана динаміка інтегрального індексу стану малого підприємництва в Україні та його змін протягом 2011–2021 рр., яка зображена на рис. 1.

За результатами дослідження інтегральний індекс стану малого підприємництва підвищувався з 2011 р. до 2013 р., проте починаючи з 2014 р. мав тенденцію до зниження на 34,8%. Ця тенденція зниження показника продовжувалась до 2016 р., але починаючи з 2017 р. інтегральний індекс стану малого підприємництва поступово починає збільшуватися і вже у 2019 р. становить 0,574, карантинні обмеження 2020 р. дещо сповільнили його зростання. Але загалом протягом 2017–2021 рр. інтегральний індекс підвищився на 31,6%, хоча рівня докризового періоду досягти не вдалося.

Таким чином варто зазначити, що мале підприємництво в Україні має значний потенціал до відновлення своєї діяльності в після кризовий період, але потребує формування сприятливих умов з боку держави. Важливу роль у розбудові екосистеми для функціонування

Таблиця 1 – Факторні навантаження показників малого підприємництва

Показник	F1	F2	F3
Кількість зайнятих працівників на МП	0,280756	-0,9289	-0,04531
Кількість найманих працівників на МП	0,243772	-0,92488	-0,04809
Безробітне населення працездатного віку	0,461297	-0,32537	0,475434
Чисельність населення в середньому на рік	-0,407959	-0,87313	-0,22293
Кількість МП	0,695522	-0,47201	-0,26585
Зайняте населення за видами економічної діяльності	-0,216991	-0,95399	-0,14446
Витрати на персонал на МП	0,869822	-0,35476	-0,31918
Середньомісячна заробітна плата на кінець року	0,924723	0,283155	-0,22608
МП, які одержали прибуток за видами економ. діяльності до оподаткування	0,624302	0,710071	0,117753
Чистий прибуток МП за видами економічної діяльності	0,598161	0,732077	0,108035
Відрахування на оплату праці МП за видами економ. діяльності	0,94076	-0,16101	-0,23762
Чистий збиток МП за видами економічної діяльності	0,76646	-0,09412	0,600696
МП, які одержали збиток за видами економічної діяльності до оподаткування	0,765493	-0,09749	0,601673
Реальний валовий внутрішній продукт України	-0,773883	-0,60735	0,015475
Обсяги реалізованої продукції МП (товарів, послуг) за видами економ. діяльності	-0,955562	-0,12561	0,09002
Капітальні інвестиції в матеріальні активи МП	-0,124139	0,664784	-0,59764
Капітальні інвестиції в нематеріальні активи МП	-0,333772	0,674734	-0,39262
Витрати населення України	-0,921836	0,141032	0,315265
Доходи населення України	0,867296	-0,33104	-0,34333
власні значення	8,706815	6,421125	2,0664
частка дисперсії, %	0,458253	0,337954	0,108758

Джерело: розрахунки автора в системі обробки даних Statistica 10.0

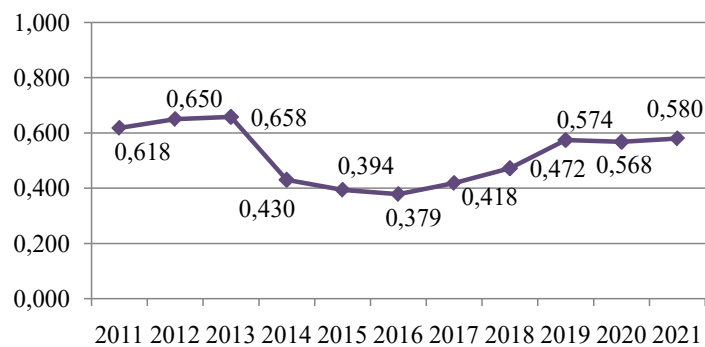

Рисунок 1 – Динаміка інтегрального індексу стану малого підприємництва в Україні та його змін протягом 2011–2021 рр.

Джерело: розрахунки автора

малого підприємництва відіграють місцеві територіальні громади, для яких діяльність підприємств є важливою складовою як їх фінансової спроможності, так і формування місцевої інфраструктури та створення суспільного блага. Для цього територіальні громади, розуміючи значення взаємодії з локальним бізнесом, запроваджують програми орієнтовані на створення сприятливого бізнес-середовища та залучення інвесторів. Такі заходи можуть включати формування каталогу інвестиційних об'єктів та бізнес-можливостей, створення центрів консультативної та юридичної підтримки, проведення навчальних семінарів та майстер-класів.

Висновки. Можливо ніколи за часів незалежності сучасної України мале підприємництво не було таким вразливим. Дослідження динаміки інтегрального індексу стану малого підприємства вказує на те, що після кризи 2014 року вже починаючи з 2019 року мале підприємництво поступово знайшло в собі сили

для відновлення. Проте, із початком повномасштабної війни підприємства малого бізнесу потребують більш активної підтримки та захисту від держави, оскільки від функціонування і подальшого розвитку малого бізнесу залежать власний прибуток, робочі місця та, навіть, підтримка Збройних сил України через сплату податків та власну ініціативу громадян України. Вже зараз повинні формуватися стратегічні програми спрямовані на переорієнтацію економіки в напрямку створення продукції з високою доданою вартістю, відновлення та пошук нових ринків збуту, приведення діяльності підприємств сфери промисловості та сільського господарства до стандартів ЄС, проте, наразі зусилля з боку держави характеризуються розв'язанням нагальних проблем роботи малих та середніх підприємств в умовах війни. Зазначені дії спрямовані на спрощення оподаткування, підтримку у релокації підприємств, фінансову та консультативну допомогу для створення власного бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Результати десятого щомісячного опитування керівників промислових підприємств «Український бізнес в умовах війни»: ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій». URL: <https://business.dia.gov.ua/cases/novini/rezultati-desatogo-somiasacnogo-opituvanna-kerivnikov-promislovih-pidpriemstv-ukrainskij-biznes-v-umovah-vijni> (дата звернення: 10.04.2023).
2. Кучерова Г. Ю., Кравець О. В. Моделювання тенденції розвитку малого підприємництва України в умовах кризи. *Економіка та держава*. 2017. № 5. С. 19–23. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/5_2017/6.pdf (дата звернення: 31.03.2023).
3. Бортнік С. М. Функціонування малого і середнього підприємництва в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 36. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-46> (дата звернення: 31.03.2023).
4. Васюта В. Б., Путря А. М., Пивоваров В. О. Стан розвитку малого підприємництва в Україні. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. 2022. № 6. Т. 1. С. 160–164. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2023/01/2022-312-61-22.pdf> (дата звернення: 31.03.2023).
5. Мельник Т. Ю. Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 2(100). С. 3–11. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2022-2\(100\)-3-11](https://doi.org/10.26642/ema-2022-2(100)-3-11) (дата звернення: 31.03.2023).
6. П'ятницька Г. Т., Григоренко О. М., Черв'як О. П. Проблеми фінансового менеджменту малих підприємств України у довоєнний та воєнний час. Імперативи економічного зростання в контексті реалізації глобальних цілей сталого розвитку: III Міжнародна наук.-прак. інтернет-конф. 2022. С. 32–35. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/20355/1/IMPER_2022_V1_P032-035.pdf (дата звернення: 01.04.2023).
7. Черничко Т. В., Грицько В. В., Мигович А. О. Сучасні тенденції, роль та перспективи розвитку підприємств малого бізнесу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Економіка. Острог: Вид-во НаУОА. 2022. № 27(55). С. 29–34.
8. Аналітика реєстрації нового бізнесу в Україні, 2020–2022. URL: <https://cid.center/e-map/> (дата звернення: 10.04.2023).
9. 69% ФОПів зареєстрували у «Дії», а нових бізнесів з'явилося на третину менше: дослідження. VKURSI. 16.01.2023. URL: <https://vkursi.pro/news/content/69-fopiv-ukrainsi-zareiestruvaly-u-dii-a-novykh-biznesiv-ziavylos-na-tretynu-menshe-doslizhennia-v-483047> (дата звернення: 10.04.2023).
10. «Робота: Гранти від держави на відкриття чи розвиток бізнесу»: Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=94321ef8-1418-479c-a69f-f3d0fdb8b977&title=Robota-GrantiVidDerzhaviNaVidkrittiaChiiRozvitokBiznesu> (дата звернення: 10.04.2023).
11. Програма релокації підприємств Міністерство економіки України: Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-e4853640a99a&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv> (дата звернення: 10.04.2023).
12. На порталі Дія.Бізнес з'явився розділ про розвиток та заснування ветеранського бізнесу: Бізнес.Дія. 03.04.2023. URL: <https://business.dia.gov.ua/cases/novini/na-portali-diabiznes-zavivsa-rozdil-pro-rozvitok-ta-zasnuvanna-veteranskogo-biznesu> (дата звернення: 10.04.2023).
13. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.04.2023).

References:

1. Rezultaty desiatoho shchomisiachnogo opytuvannya kerivnykiv promyslovykh pidpriemstv "Ukrainskyi biznes v umovakh viiny» [Results of the tenth monthly survey of heads of industrial enterprises «Ukrainian business in conditions of war"]. Available at: <https://business.dia.gov.ua/cases/novini/rezultati-desatogo-somiasacnogo-opituvanna-kerivnikov-promislovih-pidpriemstv-ukrainskij-biznes-v-umovah-vijni> (accessed April 10, 2023).
2. Kucherova H. Yu., Kravets O. V. (2017) Modeliuvannya tendentsii rozvytku maloho pidpriemnytstva Ukrainy v umovakh kryzy [Modeling of trends development the small business in Ukraine during crisis time]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 5, pp. 19–23. Available at: http://www.economy.in.ua/pdf/5_2017/6.pdf (accessed March 31, 2023).
3. Bortnik S. M. (2022) Funktsionuvannya maloho i serednoho pidpriemnytstva v Ukraini: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku [Functioning of small and medium-sized enterprises in Ukraine: current state and development prospects]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 36. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-46> (accessed March 31, 2023).
4. Vasiuta V. B., Putria A. M., Pyvovarov V. O. (2022) Stan rozvytku maloho pidpriemnytstva v Ukraini [State of small business development in Ukraine]. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University*, no. 6, vol. 1, pp. 160–164. Available at: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2023/01/2022-312-61-22.pdf> (accessed March 31, 2023).
5. Melnyk T. Yu. (2022) Derzhavna pidtrymka ta stymuliuvannya rozvytku biznesu v Ukraini pid chas dii voiennoho stanu [State support and stimulation of business development in Ukraine during martial law]. *Economics, Management and Administration*, no. 2(100), pp. 3–11. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2022-2\(100\)-3-11](https://doi.org/10.26642/ema-2022-2(100)-3-11) (accessed March 31, 2023).
6. P'iatnytska H. T., Hryhorenko O. M., Cherviakov O. P. (2022) Problemy finansovoho menedzhmentu malykh pidpriemstv Ukrainy u dovoiennyi ta voiennyi chas [Problems of financial management of small enterprises of Ukraine in prewar and wartime]. Proceedings of the Imperatives of economic growth in the context of the implementation of global goals of sustainable development: III International Science-Pract. Internet Conf. Available at: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/20355/1/IMPER_2022_V1_P032-035.pdf (accessed April 01, 2023).
7. Chernychko T. V., Hrytsko V. V., Myhovych A. O. (2022) Suchasni tendentsii, rol ta perspektyvy rozvytku pidpriemstv maloho biznesu [Current trends, the role and perspectives of the small business enterprises development]. *Scientific Notes of Ostroh Academy National University. "Economics" Series*, no. 27(55), pp. 29–34.
8. Analitika reiestratsii novoho biznesu v Ukraini, 2020–2022 [Analytics of new business registration in Ukraine]. Available at: <https://cid.center/e-map/> (accessed April 10, 2023).
9. 69% FOPiv zareiestruvaly u "Dii", a novykh biznesiv ziavylos na tretynu menshe: doslidzhennia [69% of FOPs registered in "Diya", and new businesses appeared by a third less: research]. Available at: <https://vkursi.pro/news/content/69-fopiv-ukrainsi-zareiestruvaly-u-dii-a-novykh-biznesiv-ziavylos-na-tretynu-menshe-doslizhennia-v-483047> (accessed April 10, 2023).

10. yeRobota: Hranty vid derzhavy na vidkryttia chy rozvytok biznesu [Grants from the state for opening or developing a business] Available at: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=94321ef8-1418-479c-a69f-f3d0fdb8b977&title=Robota-GrantiVidDerzhaviNaVidkryttiaChiRozvitokBiznesu> (accessed April 10, 2023).

11. Prohrama relokatsii pidpriemstv Ministerstvo ekonomiky Ukrainy [Enterprise relocation program Ministry of Economy of Ukraine]. Available at: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-e4853640a99a&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv> (accessed April 10, 2023).

12. Na portali Diia.Biznes z'iavyvsia rozdil pro rozvytok ta zasnuvannia veteranskoho biznesu [A section on the development and establishment of a veteran business appeared on the Diia.Business portal]. 03.04.2023. Available at: <https://business.diaa.gov.ua/cases/novini/na-portali-diabiznes-zavivsa-rozdil-pro-rozvitok-ta-zasnuvanna-veteranskoho-biznesu> (accessed April 10, 2023).

13. Statystyka Derzhavnoho ahentstva rozvytku turyzmu [State Tourism Development Agency]. Available at: <https://www.tourism.gov.ua/statistic>. (accessed April 01, 2023).

Didenko Anastasiia

Khortytsia National Academy

Kravets Olena

Classic Private University

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS IN UKRAINE

The war on the territory of Ukraine, the socio-economic crisis, the loss of a large part of the working population, and inflation lead to the survival or even bankruptcy of many enterprises, whose activities almost did not resume after the quarantine restrictions. All these crisis phenomena have a particularly negative effect on the efficiency of small enterprises. The task of the research is to analyze the dynamics and problems of the development of small enterprises in crisis conditions based on the calculation of the integral indicator. This indicator takes into account financial, labour and material resources. The data of this study are based on statistical data of the State Statistics Service of Ukraine, NGO "Institute of Economic Research and Political Consultations". The article used information from the Ministry of Economy of Ukraine, Diia.Business portal, and Internet data. The theoretical and methodological basis was the research of leading domestic scientists on the state of small entrepreneurship in Ukraine. The following research methods were also used in the article: analysis and synthesis, system-structural and factor analysis. The article analyzes indicators of the state of small enterprises by categories of financial, labour and material resources based on data from 2011–2021. According to the results of calculations in the Statistica 10.0 program, the dynamics of the integral index of the state of small business in Ukraine and its changes during 2011–2021 were obtained. It was found that the integral index of the state of small businesses increased from 2011 to 2013. However, starting in 2014, it tended to decrease by 34.8%. This downward trend of the indicator continued until 2016, but starting from 2017, the integrated index of the state of small business gradually begins to increase and already in 2019 it is 0.574. Quarantine restrictions in 2020 somewhat slowed down its growth. But in general, during 2017–2021, the integral index increased by 31.6%, although it was not possible to reach the level of the pre-crisis period. Difficulties and problems faced by small businesses with the beginning of a large-scale invasion are revealed. State programs for business and citizen support were analyzed. The importance of promoting the development of social business was noted.

Key words: entrepreneurship, small business, productivity, state support, development, resources.

JEL classification: C38, H84, L26, M21